

Izabella Andrzejuk

"Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora (Opera philosophorum medii aevii, t. 12)", M. Płotka, Warszawa 2013 : [recenzja]

Rocznik Tomistyczny 2, 287-290

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzja: M. Płotka, *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora (Opera philosophorum medii aevii, t. 12)*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2013, ss. 220.

Książka dr Magdaleny Płotki, poświęcona poglądom wciąż mało znanego, ale ważnego filozofa XV wieku, Jana Wersora wydaje się pozycją bardzo ważną i wypełniającą dotkliwą lukę w historii filozofii średniowiecznej. Do tej pory bowiem wiedzieliśmy niewiele o tym filozofie, pochodzącym z naukowego środowiska piętnastowiecznej Kolonii.

Panowało dość powszechne przekonanie, że Jan Wersor jest odpowiedzialny za rozpowszechnienie zdeformowanej interpretacji myśli św. Tomasza z Akwinu. Aby się o tym przekonać, wystarczy sięgnąć chociażby do kilkutomowego wydania historii filozofii XV wieku autorstwa S. Swieżawskiego¹. Na ten problem zwrócił uwagę prof. F. Krause, stwierdzając, iż określanie Wersora jako filozofa deformującego tomizm jest działaniem krzywdzącym go oraz bez-

podstawnym, gdyż niepopartym żadną rzetelną analizą jego tekstów².

Oddana do rąk Czytelnika monografia jest bardzo dokładną prezentacją sylwetki tego filozofa, jego życiorysu, tła kulturowego i naukowego, w którym działał, oraz przedstawieniem jego poglądów filozoficznych. Już we wstępie monografii autorka wprowadza nas w treść całości, prezentując sylwetkę Wersora na szerszym tle atmosfery filozoficznej XV wieku. Stara się też wstęp-

¹ S. Swieżawski, *Dzieje filozofii europejskiej w XV w.*, t. 1: *Poznanie*, Warszawa 1974, s.193, 207; oraz t. 3: *Byt*, Warszawa 1978, s. 120, 122.

² F. Krause, *Jan Wersor*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 9, Lublin 2008, s. 736-739.

nie nakreślić specyfikę jego filozoficznych poglądów oraz biorąc pod uwagę, iż żył i działał on w atmosferze toczących się wówczas w Kolonii sporów pomiędzy albertystami a tomistami, próbuje ukazać, że faktycznie nie przynależał do żadnego ze wspomnianych nurtów. M. Płotka już na początku stawia tezę, iż poglądy Wersora należałoby raczej określać mianem „wersoryzmu” aniżeli „tomizmu” czy „albertyzmu”. Co więcej, pełniejszy obraz oryginalnych, własnych poglądów filozoficznych Wersora daje też spojrzenie na jego aktywność naukową w kontekście ogólnej intelektualnej atmosfery tamtej epoki, a nie tylko w obrębie samej Kolonii. Wersor, jak zauważa M. Płotka, dystansował się od trwających wówczas kolońskich sporów filozoficznych, a jego dzieła są zazwyczaj wykładem własnych poglądów (*verus processus Versoris*).

Książka, poza wstępem, zakończeniem oraz załącznikiem w postaci opracowanego krytycznie komentarza Wersora do *De ente et essentia* św. Tomasza z Akwinu, zawiera cztery rozdziały, prezentujące kolejno: miejsce Jana Wersora na tle filozofii XV wieku; zagadnienia semantyczne i logiczne w jego tekstach; problematykę istoty i istnienia w napisanych przez niego komentarzach; i wreszcie jego własne rozumienie formy w kontekście toczącego się sporu o wielość form w bytach.

Pierwszy z rozdziałów poprzedzony jest wykazem skrótów do tekstów Wersora, którymi autorka posługuje się w całym opracowaniu, co zdecydowanie ułatwia dalszą lekturę monografii. Przedmiotem tego rozdziału jest aktywność naukowa filozofa wraz z ogólną

charakterystyką prezentowanego przez niego profilu doktrynalnego. Charakterystyka ta obejmuje także próbę odróżnienia poglądów kolońskiego mistrza od stanowisk reprezentowanych przez środowiska albertystów i tomistów. Rozdział ten jest także miejscem, gdzie autorka stara się zarysować charakterystyczne elementy metodologii przyjętej przez Wersora. M. Płotka zwraca tu uwagę, iż stosowana przez tego piętnastowiecznego filozofa metodologia metafizyki jest odmienna od tej, którą posługiwali się filozofowie w XIII wieku. Ma to swoje podłoże w rozumieniu samej metafizyki przez przedstawicieli nurtu *via moderna*. Wersora bowiem nie tyle interesuje realny byt, ile raczej język metafizyki. Autorka zwraca uwagę, iż to sam język, rozumienie, znaczenie słów, mogą być pomocne – zdaniem Wersora – w poznawaniu bytu. Ostatecznie wypracowana przez niego metodologia sprowadzałaby się najpierw do zrekonstruowania przez niego sposobów posługiwania się przez metafizyków określonymi pojęciami i terminami, a następnie do ustalenia, w jaki sposób owe terminy mogły wyznaczać sposoby rozwiązywania zagadnień metafizycznych.

Rozdział drugi jest poświęcony zagadnieniom logicznym, a także semantycznym w tekstach Wersora. W ten sposób znalazły tu swoje miejsce takie tematy jak: rozumienie pojęć: *significatio*, *enutiatio* oraz *argumentatio*. Poza tym rozdział zawiera interesującą analizę poglądów kolońskiego mistrza na temat roli i statusu logiki oraz jej pozycji wśród innych nauk. Okazuje się bowiem, że według Wersora logika, której przedmiotem jest byt myślny, ma równie waż-

ną pozycję co metafizyka zajmująca się bytami realnymi. Logika jest też przez niego uznana za naukę autonomiczną. Takie widzenie pozycji logiki jest ujęciem nowatorskim w stosunku do autorów wcześniejszych.

Miejscem, gdzie zostaje swoiście zaprezentowana metodologia Wersora, w oparciu o analizy jego komentarzy do tekstów Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu, jest rozdział trzeci. To tu autorka podejmuje problem specyficznego – wyznaczonego przez *via moderna* – rozumienia istoty oraz istnienia. Specyfika ta wyraża się przede wszystkim w umieszczeniu rozważań w perspektywie semantycznej, ponieważ istota jest traktowana jako nazwa. Także dominuje w Wersorowych komentarzach perspektywa esencjalistyczna, która w dalszej konsekwencji owocuje wprowadzeniem odróżnienia na *esse essentiae* (jako nie różniące się rzeczowo od istoty) oraz *esse existentiae* (jako akt istoty substancji). M. Płotka zauważa, iż Wersor zdaje się mieszać porządki: sygnifikowania, poznawania i bytowania, co w konsekwencji daje inną niż dotychczasowe teorię bytu.

Jak się okazuje – w podobnie semantycznej perspektywie co problem bytu, istoty i istnienia – ujmuje Wersor zagadnienie formy. Autorka zauważa, iż nie jest mu obcy, trwający w średniowieczu spór o wielość form. Temu właśnie tematowi został poświęcony ostatni rozdział książki, w którym M. Płotka prezentuje poglądy Wersora wieloaspektowo i w ciekawym świetle. Po pierwsze, okazuje się bowiem, że w jego poglądach widać wpływ filozoficznej myśli arabskiej (szczególnie Awicenny). Po drugie

– i to wydaje się być nawet zaskakujące – Wersor omawiając zagadnienie formy odwołuje się i nawiązuje do trwającego wówczas w Kolonii sporu na ten temat między tomistami i albertystami. Wydaje się to o tyle ciekawe, że jak wiemy ze wstępu do książki, Wersor raczej starał się dystansować od trwających wtedy sporów filozoficznych w bliskim mu środowisku naukowym. Ostatecznie własna propozycja Wersora opiera się na rozróżnieniu *forma partis* i *forma totius*, które są przedmiotami sygnifikacji kolejno: nazwy abstrakcyjnej i nazwy konkretnej. W ten sposób różnica pomiędzy wymienionymi formami sprowadza się do różnicy pomiędzy sposobami sygnifikacji.

Książkę zamyka załącznik w postaci Wersorowego komentarza do *De ente et essentia*, wraz ze stosownym aparatem krytycznym, co jest dziełem pionierskim. Zachęcająca jest również warstwa literacka opracowania, gdyż książka jest napisana zrozumiałym językiem, a autorka w sposób czytelny tłumaczy wszelkie zawilości filozoficzne i terminologiczne.

Postać Jana Wersora i jego poglądów jest pewną ilustracją zachodzących przemian w filozofii i w rozumieniu jej kluczowych tematów od XIII do XV wieku. Jest to świetny przykład procesu przestawiania akcentu z zainteresowania rzeczywistością na zainteresowania nazwami czy pojęciami – i trudno nie zgodzić się z taką uwagą autorki, jak również nie sposób zaprzeczyć dobrze uzasadnionej tezie, że choć poglądy tego filozofa wpisują się w typowo piętnastowieczną wrażliwość filozoficzną, to jednak są one oryginalne i można je nazwać wersoryzmem. Tym samym

M. Płotka swoją monografią obaliła tezę o poglądach Wersora jako „zdegenerowanym tomizmie” bądź albertyzmie. Swoje stanowisko autorka popiera staranną analizą poglądów Wersora, a także bogatą – zarówno polską jak i światową – literaturą przedmiotu, co znacznie poszerza horyzonty badawcze.

Ponadto warto zaznaczyć, iż M. Płotka swoją monografią wpisuje się w chlubną polską tradycję badań nad filozofią

XV wieku, obok tak znanych historyków filozofii jak np. K. Michalski, S. Swieżawski, M. Markowski, J. Korolec, Z. Włodek, W. Seńko, Z. Kuksewicz.

Książka ze wszech miar jest godna polecenia, zarówno ze względu na interesujący przedmiot – „kontrowersyjną” (bo nieznaną) do tej pory postać Wersora; jak i ze względu na profesjonalizm ujęcia autorki.